

Binnenstad raakt banken kwijt

Of kan automatisering uitkomst brengen?

Automatisering en werkgelegenheid lijken met elkaar op gespannen voet te staan. Voor de Amsterdamse binnenstad zou echter wel eens het tegendeel waar kunnen zijn. De automatisering in het bank- en verzekeringswezen, die hier, evenals elders, in volle gang is, vermindert wellicht de groeiende ruimtebehoefte in deze sectoren. Een belangrijke reden om uit de binnenstad weg te trekken komt dan te vervallen. Misschien dat de dramatische daling van het aantal arbeidsplaatsen in het Amsterdamse centrum daarmee tot staan kan worden gebracht.

In de afgelopen jaren verhuisden heel wat banken naar de buitenwijken van Amsterdam. Daarmee verdwenen veel arbeidsplaatsen die voor het functioneren van de binnenstad van vitaal belang zijn.

Foto: Nederlandse Middenstandsbank

Ruim twintig jaar geleden werkten er in de binnenstad van Amsterdam nog 175.000 mensen¹. Het aantal arbeidsplaatsen in de Amsterdamse binnenstad is inmiddels gedaald tot onder de 100.000. De gemeente Amsterdam gaat er vanuit dat 80.000 werkzamen het minimaal noodzakelijke aantal is, wil de binnenstad als stedelijk, regionaal, nationaal en internationaal cen-

H. COLOMBIJN

trum kunnen blijven functioneren. Een verdere daling van het aantal werkenden zal daarnaast negatieve effecten hebben op andere binnenstadsfuncties, waaronder die van het kernwinkelapparaat².

Of de gemeente in haar opzet zal slagen om het aantal arbeidsplaatsen in de binnenstad rond de 80.000 te handhaven, is voor een belangrijk deel afhankelijk van de ontwikkelingen in het bank- en verzekeringswezen. Deze sector is met inbegrip van de wettelijke sociale verzekeringsorganen en de pensioenfondsen voor ongeveer 20-25% verantwoordelijk voor de binnenstedelijke werkgelegenheid³. Ook deze sector heeft echter in de afgelopen decennia in de Amsterdamse binnenstad enige duizenden arbeidsplaatsen afge-stoten.

Ruimtegebrek

De binnenstad heeft als vestigingsgebied voor het bank- en verzekeringswezen veel aantrekkelijke kanten. Aan de andere kant telt de binnenstad ook vele nadelen:

- verouderde kantoorruimte,
- verkeerscongestie en gebrek aan parkeergelegenheid,
- door suburbanisatie is de binnenstad ongunstiger komen te liggen voor zowel klanten als werknemers.

4 Interview

binnen de stad van locatie willen veranderen. Werk voor honderden zal dit echter niet opleveren. Het gaat om kleine aantallen, die voornamelijk in de informele sector zullen opereren.

Zijn er elders in die schemerzone nog mogelijkheden voor onderzoekers op ons vakgebied?

Die mogelijkheden zijn klein en bovendien beperkt tot een bepaalde categorie, namelijk die bedrijfjes die starten en een aan-

tal jaren niet geregistreerd functioneren. Voor de meesten is het echter wel degelijk de bedoeling uiteindelijk een officieel bedrijf te worden en daarmee verdwijnen ze uit de informele economie.

Een andere categorie binnen de schemerzone, het klussen met behoud van uitkering, vinden we vooral in de verzorging en in het woningonderhoud. Evenmin als in bijvoorbeeld de zwarte handel lijken hier banen voor geografen en planologen weggelegd.

De groei van die schemerzone is overigens een indicatie dat er iets mis is met onze economie, de huidige orde werkt niet meer. Daar moet natuurlijk iets aan gedaan worden, maar niet in de vorm van straffen. Gerichte maatregelen tegen de informele sector helpen niet. Er moeten

juist algemene maatregelen genomen worden, de institutionele structuur moet worden gewijzigd.

Zo moeten veranderingen worden aangebracht in de lonen. En, in plaats van een ingewikkeld stelsel van sociale voorzieningen met een zwaar controle-mechanisme, kan worden gedacht aan een basisinkomen met een ruime belastingvrije voet.

Essentieel is wel, dat dergelijke wijzigingen in het systeem alleen kunnen worden aangebracht door de politiek. Wat wetenschappers (geografen, planologen, economen) moeten doen is uitzoeken hoe de zaak in elkaar zit en materiaal aandragen voor een verantwoorde politieke beslissing.

Toch zijn deze nadelen van de Amsterdamse binnenstad als vestigingsplaats niet doorslaggevend om de binnenstad te verlaten. Schaalvergroting en het daarmee gepaard gaande ruimtegebrek, is de belangrijkste oorzaak van de deconcentratie van (delen) van het bank- en verzekeringswezen¹. Daar komt bij dat door automatisering van routinematige activiteiten en ontwikkelingen in de telecommunicatie de nabijheid van de Nederlandse Bank en de Beurs minder belangrijk zijn geworden.

Effecten

Automatisering heeft niet zodanige ruimteverkleinende effecten, dat ervan verwacht mag worden dat het proces van schaalvergroting met de invoering van de automatisering geheel gestopt zou kunnen worden. Wel is inmiddels het proces van schaalvergroting afgevlakt. Daardoor zouden door ruimtegebrek geïnitieerde verhuizingen misschien met betrekkelijk geringe maatregelen voorkomen kunnen worden. In dat kader kunnen de – weliswaar geringe – schaalverkleinende effecten van de automatisering een belangrijke rol gaan spelen in het voorkomen van de verdere deconcentratie van het bank- en verzekeringswezen.

Automatisering kan vier effecten op de ruimtebehoefte van bedrijven hebben:

- een *vermindering* van de ruimtebehoefte doordat de hoeveelheid personeel wordt verminderd;
- een *vermindering* doordat papieren informatiedragers plaatsmaken voor nieuwe en steeds kleiner wordende apparatuur;
- een *vermeerdering* doordat er automatiseringsdeskundigen worden aangenomen;
- een *vermeerdering* doordat er randapparatuur komt, met name terminals.

Het stadium, waarin het automatiseringsproces zich bevindt en het soort organisatie bepalen welke van bovengenoemde effecten zelfstandig of in hun onderlinge samenhang het belangrijkste zijn. Tenslotte kan opgemerkt worden dat er een verband bestaat tussen het soort organisatie en het stadium van automatisering.

Het onderzoek

Het bank- en verzekeringswezen kent zeer verschillende soorten organisaties. Voor het onderzoek zijn gesprekken gevoerd met zeven vertegenwoordigers van bank- en verzekeringsorganisaties. De keuze van deze organisaties was zodanig, dat aan de heterogeniteit van de branche recht werd gedaan. Alle zeven organisaties bevinden zich geheel, of voor het grootste deel in de binnenstad. De invloed van de automatisering op de geschatte ruimtebehoefte op de middellange termijn was bij de zeven organisaties niet gelijk; soms werd op een positieve gerekend, soms op een negatieve.

De grootste *afname* werd verwacht bij een verzekeringsmaatschappij: ruim 30%. Vermindering van de werkgelegenheid en

het elektronisch opslaan van gegevens en daarmee het verdwijnen van het papieren archief zijn de belangrijkste factoren achter deze verwachte reductie. De één na grootste *afname*, 10% zag men op een bijkantoor van een Amerikaans commissienaarsbedrijf; deze reductie wordt in zijn geheel veroorzaakt door het elektronisch opslaan van gegevens.

Bij één bedrijf, een dochterorganisatie van de Vereniging voor de Effectenhandel, is

Nabijheid minder belangrijk....

Foto: Dienst RO Amsterdam

kort geleden de ruimtebehoefte met maar liefst 20% *toegenomen*. Dit kwam door een sterke uitbreiding van de automatiseringsafdeling. Bij de vestigingen in de binnenstad van de overige vier bedrijven is het verwachte effect van automatisering op de ruimtebehoefte beperkt. Dit komt grotendeels doordat effecten elkaar vaak gedeeltelijk neutraliseren, zoals bij een *afname* van de archiefruimte en de komst van terminals op de werkplek.

Bij één van de zeven bedrijven zal de veranderende ruimtebehoefte, voor zover deze het gevolg van automatisering is, van doorslaggevende betekenis zijn bij de vestigingsplaatskeuze. Bij een minieme invloed van automatisering op de ruimtebehoefte, lijkt dat een logische uitkomst. Die uitkomst geldt niet voor de drie bedrijven, die wél melding maken van een aanzienlijke groei of *afname* van de ruimtebehoefte ten gevolge van de automatisering.

Decentralisatie

Automatiseren betreft het elektronisch uitwisselen, ontsluiten en versturen van informatie. Informatie wordt via randapparatuur in een computer ingevoerd; de computer slaat de informatie op, of bewerkt haar en geeft haar uiteindelijk via de randapparatuur terug aan de eigenlijke gebruiker of aan anderen, die toegang hebben tot dit computersysteem. Bij de uitwisseling met de computer wordt informatie elektronisch doorgegeven via lijn- en straalverbindingen. Dit is een wijze van transporteren, waarbij afstand nauwelijks of geen rol speelt. De informatie is bijgevolg *amper* plaatsgebonden.

Dit alles is voor het bank- en verzekeringswezen zeer relevant. Immers, in-, out- en throughput in de branche omvatten voor een groot deel girale geldstromen, dus informatie. Als deze informatie vrijwel moeiteloos verplaatst kan worden, moeten dan de verschillende activiteiten nog in elkaars fysieke nabijheid plaatsvinden? Kunnen kantoren misschien niet opgedeeld wor-

den in kleinere eenheden en kunnen mensen die terminals gebruiken niet thuis gaan werken in plaats van op kantoor? *Dan zou voorkomen kunnen worden dat kantoren een omvang krijgen, die hen dwingt het centrum te verlaten.*

Face-to-face

De respondenten menen dat de face-to-face contacten zo belangrijk blijven, dat men op middellange termijn eerder een gewaardeerd binnenstedelijk milieu zal opgeven, dan er voor te kiezen activiteiten ruimtelijk te scheiden. Als kantoren toch worden opgedeeld, zal dat vooral gedaan worden langs de grenzen van betrekkelijk autonome afdelingen, zodat de omvang van de informatiestromen tussen de verschillende vestigingen minimaal zal zijn. Een andere scheiding die denkbaar is, is die tussen de administratie en de rest van het kantoor. In dit geval zal wel veel informatie-uitwisseling plaatsvinden, maar het gaat daarbij om informatie, die elektronisch doorgegeven kan worden, onafhankelijk van face-to-face contacten. Overigens, een administratie behoeft geen binnenstedelijk milieu; een administratie die losgekoppeld wordt van het hoofdkantoor kan uit de binnenstad verdwijnen.

Conclusies

In het recente verleden werd het bank- en verzekeringswezen door schaalvergroting genoodzaakt om te zien naar locaties buiten het stadscentrum. Tegenwoordig voltrekt die schaalvergroting zich steeds langzamer. Daardoor ontstaat de mogelijkheid, door betrekkelijk geringe ruimtebesparende maatregelen te voorkomen dat kantoren de binnenstad moeten verlaten.

In een deel van de gevallen kan door automatisering duidelijk zo'n vermindering van de ruimtebehoefte bereikt worden. In die gevallen kan werkgelegenheid voor de binnenstad behouden blijven.

Soms echter leidt automatisering juist tot een grotere vraag naar ruimte, terwijl ook de mogelijkheid om de vestiging op te splitsen in kleinere eenheden er niet noemenswaardig door wordt vergroot. We moeten dus helaas vaststellen dat automatisering een verdere uittocht van het bank- en verzekeringswezen slechts in beperkte mate zal kunnen voorkomen.

1. Gemeente Amsterdam, Voorontwerp structuurplan Amsterdam, 1982
2. Idem, deel I: Het plan, p. 138
3. Bestuursinformatie, gemeente Amsterdam
4. R. Bergh, J. Hagendoorn, G. Keers: Amsterdam binnenstebuiten – achtergronden van ruimtelijke structuurveranderingen in Amsterdam toegespitst op de binnenstad, Sociaal-geografisch Instituut Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 1979, p. 142

Auteur : H. Colombijn
Titel : Automatisering in Bank en Verzekeringswezen.

Verkrijgbaar: Bibliotheek Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Groningen of bij H. Colombijn, Josef Israelplein 4A, 9718 EN Groningen.